

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 53
2014

With summaries

KØBENHAVN 2014
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 67.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 171.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion:

John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Else Marie Kofod
Erland Kolding Nielsen
Anne Ørbæk Jensen
Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Trykt på Munken Premium Cream 13, 115 g
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Nodesats: Dansk Center for Musikudgivelse & Jakob K. Meile
Grafisk tilrettelæggelse: Lene Eklund-Jürgensen & Jakob K. Meile

Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0069-9896
ISBN 978-87-7023-129-9

BRØDRE I ÅNDEN

Professionalisering af biblioteksfaget som afspejlet i
breve mellem Svend Dahl og Wilhelm Munthe

AF

SVEND LARSEN

Den danske biblioteksmand Svend Dahl (1887-1963) og hans norske kollega Wilhelm Munthe (1883-1965) udvekslede mellem 1916 og 1953 knapt 200 breve.¹ Hvorfor er det relevant at præsentere indholdet i denne brevveksling for en større kreds? Det er det fordi brevene kaster lys over udviklingen i dansk og norsk biblioteksvæsen i første halvdel af 20. århundrede. Denne del af bibliotekshistorien er beskrevet i bøger og artikler, nogle af dem endda forfattet af de to brevskrivere. Det brevene gør, er at de uddyber billedet ved at afdække motiverne hos to af de vigtigste aktører. Svend Dahl og Wilhelm Munthe blev begge ledere af store forskningsbiblioteker, og brevene fortæller meget om de to brevskrivers ideer og meninger om biblioteker. Wilhelm Munthe var 1922-1953 leder af Universitetsbiblioteket i Oslo, som den gang også var nationalbibliotek. Svend Dahl blev i 1925 – efter 5 år i det nye Statens Bibliotekstilsyn – leder af Universitetsbiblioteket i København og var i perioden 1943-1952 rigsbibliotekar og leder af Det Kongelige Bibliotek.²

Det første bevarede brev skriver Wilhelm Munthe 7. maj 1916 fra Uppsala, hvor han studerer norrøne håndskrifter efter et tilsvarende studieophold i København. Dahl og Munthe har på det tidspunkt mødt hinanden, og de personlige relationer fik en ekstra dimension da Wilhelm Munthe i 1917 giftede sig i København med en af Svend Dahls gamle studiefæller fra universitetet, dr. phil. Jenny Hempel.³ Det betød at

¹ Brevene findes i Nasjonalbiblioteket, Oslo (brevsamling 779). Det gælder både Munthes breve til Dahl og Dahls breve til Munthe. I det Kongelige Bibliotek findes desuden 51 brev udvekslet mellem dem i perioden 1943-51 (KB.utilg. 699).

² Dahls og Munthes karriereforløb er overskueligt beskrevet i hhv. Dansk Biografisk Leksikon, 3. udgave (af Palle Birkelund) og Norsk Biografisk Leksikon (af Gunnar Christie Wasberg). Endvidere Svend Larsen: Svend Dahl (1887-1963). Allen Kent (ed.): *Encyclopedia of Library and Information Science*, 68, suppl. 31, New York 2001, s. 70-81.

³ Jenny Hempel var den første kvinde med doktorgrad i et botanisk emne fra Københavns Universitet. Nekrolog af D. Müller i *Botanisk Tidsskrift*, 70, 1975, s. 193.

Munthe regelmæssigt kom til København og på den måde kom i relativ tæt kontakt med de københavnske forskningsbiblioteker.

Brevene indeholder stof af privat karakter: om giftermål, boligforhold, børn og ferie- og fritidsaktiviteter. Men det er biblioteket der fylder i brevene: faglige spørgsmål og deling af viden om biblioteksforhold. Nok underskriver de sig begge 'Din hengivne Ven', men det er som fagfæller de korresponderer. En tysk sociolog, Claus Leggewie, har karakteriseret kollegialitet. Kollegialitet er en gensidig og uegennyttig udveksling af viden, som samtidig tillader egoistiske motiver. Kollegialitet er den mest formaliserede af venskabsrelationer (den mindst formaliserede er forholdet mellem to elskende). Den er koblet på institutionelle strukturer og formålet er den nytte et arbejdsfællesskab kan give. Samtidig skal der være en personlig intimitet, som imidlertid skal forblive latent for at virke.⁴ Den karakteristik passer på det billede der fremgår af brevene mellem Dahl og Munthe. Der er gensidig respekt og sympati, og de støtter hinanden fagligt og moralsk i kampen for indflydelse og position. I brevene udveksler de konkret viden om f.eks. personalenormeringer og lønforhold, og brevene er samtidig det sted hvor de kan fortælle om de fagligt bestemte bekymringer og frustrationer de ikke kan dele "hjemme," hverken med kolleger eller ægtefælle.

Behov for forandring

Da brevvekslingen startede i 1916 var Wilhelm Munthe amanuensis ved Universitetsbiblioteket i Oslo, og Svend Dahl underbibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek (begge stillinger var hvad vi i dag ville betegne som forskningsbibliotekarstillinger). De havde begge afsluttet deres universitetsuddannelse med skoleembedseksamen (Munthe cand.philos. med norsk, historie og latin som fag; Dahl cand. mag. i naturhistorie og geografi). Begge havde allerede god erfaring med biblioteksarbejde, idet Munthe havde arbejdet som volontør i Universitetsbiblioteket fra 1903 til han blev ansat som assistent der i 1909, og Dahl havde arbejdet som ekstraordinær assistent ved Det Kongelige Bibliotek 1907-1909 og derefter som assistent ved Universitetsbiblioteket 1909-1911.

De tidlige breve viser dem erfarne, engagerede – og frustrerede. Krigsårene og årene efter var på mange måder vanskelige. Forsynings-

⁴ Claus Leggewie: Brüder im Geiste. Kleine Soziologie wissenschaftlicher Kollegenschaft. Kay Junge et al. (Hrsg.): *Erleben, Erleiden, Erfahren. Die Konstitution sozialen Sinns jenseits instrumenteller Vernunft*, Bielefeld 2008, 215-228.

situationen og økonomien generelt sætter sit præg og gør det svært at drive bibliotek som sædvanligt. Men det er vilkår som gælder alle og som det er vanskeligt at påvirke. De indre forhold i biblioteket kan man derimod gøre noget ved. Der er behov for ændringer, men der sker for lidt, det er de to brevskrivere enige om.

Wilhelm Munthes frustration var i høj grad rettet mod Universitetsbibliotekets chef, A.C. Drolsum. Drolsum blev chef for Universitetsbiblioteket i Oslo i 1876, og nu syntes Munthe tydeligvis at der var brug for et skifte. Drolsum er initiativløs og har ikke et program for hvordan det norske biblioteksvæsen bør udvikles (Munthe til Dahl 29.10.1918). Frem mod A.C. Drolsums afgang i 1922 får Munthe en mere og mere central stilling, det giver indflydelse men er problematisk. I et langt brev til Dahl 10.3.1921 beskriver Munthe situationen: "Årsberetning, budgетtforslag, reglementer, antagelse af vikarer, lønspørsmål, ansættelser, – alt sammen går nu gennem mig, mere eller mindre officielt. Til og med universitetsmyndighederne og departementet konfererer med mig direkte, istedetfor med overbibliotekaren. Kann hende det på sætt og vis er smigrende, – men det er pinedöd ikke behagelig! Forholdet til kollegerne bliver aldeles skjevt. Jeg lider under det mere enn jeg kann si".⁵ I samme brev noterer Munthe at dagen er en mærkedag i sin 18-årige bibliotekstjeneste. For første gang har han haft adgang til bibliotekets regnskabsprotokol, "som overbibliotekaren ellers ruger over som en statshemmelighet." Han er rystet over hvor lidt overblik der er, og han vil forsøge at overtale Drolsum til næste år at udforme et specialiseret regnskab.

Dahl forstår sin kollega og ven, og giver moralsk støtte når tvivlen en gang i mellem melder sig. Munthes tvivl skyldes blandt andet at han var usikker på departementets vurdering af ham. Han mener han er upopulær dér fordi han har "været svært pågående i bevilgningskrav" og i et par tilfælde fået Stortinget til at underkende departementets afgørelse (Munthe til Dahl 9.9.1921). Munthe kunne også ønske sig at være bedre fagligt rustet til chefjobbet. Munthe konstaterer mismodigt, at "bliver jeg chef, så er det fordi der ikke er nogen bedre, da får jeg legge ryggen til for efterhånden å få biblioteket inn på mere moderne baner, skjönt jeg föler manglen av amerikansk – eller i det heletatt – systematisk oplæring. Og bliver en annen det, så har jeg min kjære, fre-

⁵ Munthes centrale stilling belyses også i de breve A.C. Drolsum skriver til Munthe hen mod slutningen af sin embedsperiode, D.B. Spørck (utg.): *Axel Charlot Drolsum. Brev 1875-1926*, Oslo 2011.

Ill. 3: Svend Dahl (1887-1963). Cand.mag. i naturhistorie (zoologi) og geografi 1914. Dahl blev allerede som student ansat i 1907 ved Det Kongelige Bibliotek, hvor han var underbibliotekar 1911-1920. I 1920 overgik han til det nyoprettede Statens Bibliotekstilsyn og fik her indflydelse på opbygningen af de danske folkebiblioteker. Overbibliotekar ved Universitetsbiblioteket i København i 1925. Som chef her fik afgørende betydning for realisering af Bibliotekskommissionens betænkning af 1927 med fagdelingen mellem de københavnske forskningsbiblioteker og opførelse af en ny biblioteksbygning til medicin og naturvidenskab. I 1943 udnævntes han til landets første rigsbibliotekar og dermed til chef for Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket.

delige håndskriftsamling, som jeg ellers må skilles fra med tungt hjerte” (Munthe til Dahl 9.9.1921). Dahl afviser klart Munthes anfægtelser, for “omend Håndskriftsamlingen vil kunne volde Dig megen Glæde, vil det dog aldrig være helt tilfredsstillende for dig ikke at være Chef, naar man i saa høj Grad som Du er skabt dertil.” (Dahl til Munthe 28.9.1921). Dahl vil holde “adskillige Kasser Øl paa at det bliver Dig,” og sådan gik det jo også. Året efter blev Munthe chef for Universitetsbiblioteket i Oslo. Forinden havde Dahl noteret, at selv om det er problematisk at chefskiftet trækker ud, er det absolut positivt at Drolsum “modsat de fleste Chefer har sørget for at uddanne sig en Efterfølger, der virkelig kender Sagerne, naar han skal rykke ind i Posten; her hos os kendes noget saadant ikke.” (Dahl til Munthe 6.12.1920).

Også Svend Dahl kæmpede for forandring. Han kastede sig ind i kampen om ændring af forholdet mellem de videnskabelige biblioteker i København. Det var en sag der var dukket op med mellemrum siden 1849 og Svend Dahl tog den nu op med det klare formål at forbedre biblioteksbetjeningen af de medicinske og naturvidenskabelige fagområder. I 1918 udgav Svend Dahl og lægen Carl With pjecen *Vore naturhistoriske Museer og Biblioteker. Forslag til et Centralinstitut*. Det var et forslag om at samle al medicinsk og naturvidenskabelig litteratur i ét institut sammen med disse fags museer og universitetslaboratorier. Forslaget indebar en deling af Universitetsbibliotekets opgaver og samlinger og det vakte megen debat.⁶ I et brev til Munthe fortæller Dahl, at det var: “en ret anstrengende Tid, den første Uges Tid efter at Piecen var kommen og der næsten hver Dag fremkom flere Indlæg i Blade og Tidsskrifter, og hvor jeg desuden maatte drøfte Spørgsmaalene mundtligt med mange Kolleger, men det var morsomt – vi trænger til liv i Andedammen, og det kom der i al Fald” (Dahl til Munthe 1.4.1918). Det var en sag Dahl kom til at arbejde med det meste af sit arbejdsliv, og på kort sigt var han ikke optimist. Han synes man i Norge “tager mere frisk og ligetil paa Tingene end vi hernede, som altid trykkes af Hensyn til mere eller mindre mosgroede Traditioner” (Dahl til Munthe 1.1.1919). Dahl er ikke i tvivl om at han har opbakning fra Det Kongelige Biblioteks chef H.O. Lange. Lange støttede ham i diskussionen om Universitetsbiblioteket,⁷ og Dahl fortæller at Lange har planer med ham: “Lange har talt indgaaende med mig; han har visse, meget tiltalende Planer med min Fremtid,

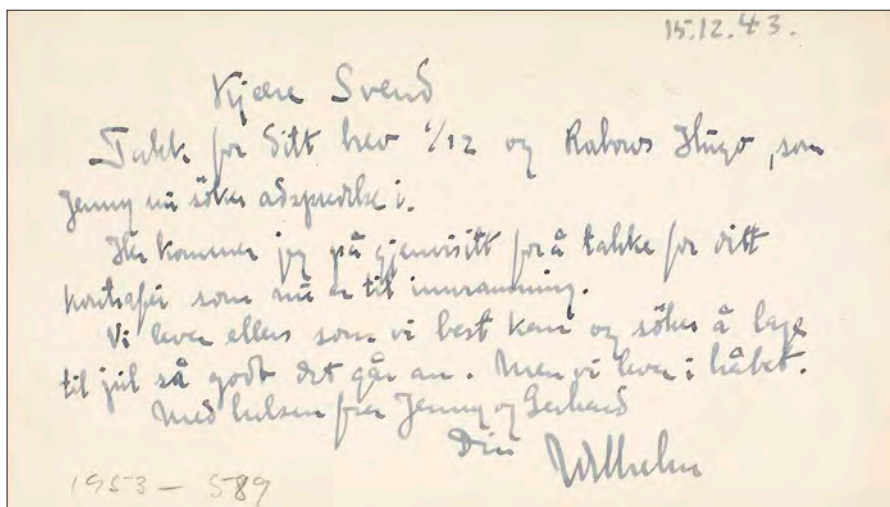
⁶ Debatten er refereret i J.C. Kall: *Universitetsbibliotekets Organisation og Fremtid. Diskussionen herom historisk belyst*, 1922, s. 67-76. Det er fortsat den mest detaljerede gennemgang af sagen frem til 1922.

⁷ Kall, s. 71.

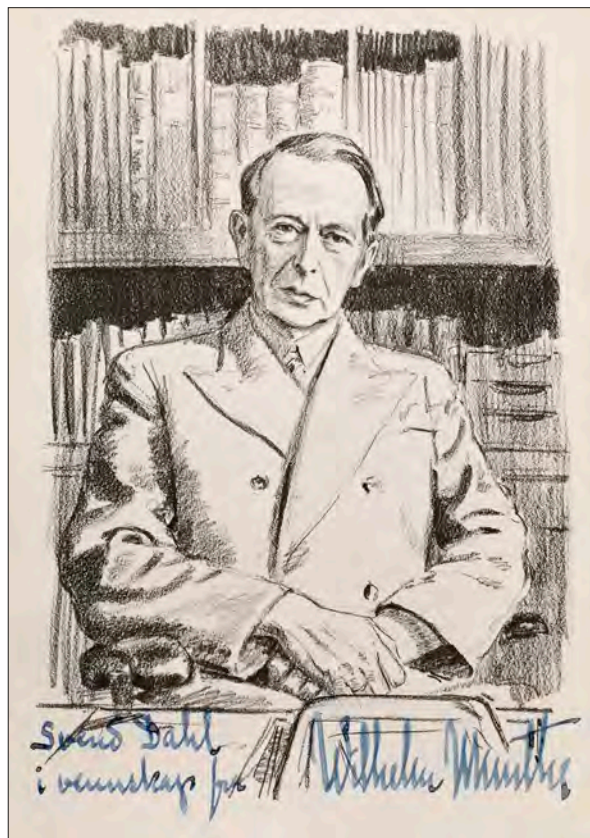
men dertil hører en Periode som Landsbibliotekar i Odense. Jeg slipper næppe for det, skønt jeg endnu ikke har sagt endelig Ja til at søge. Paa en vis Maade vil det være en overordentlig tiltrækkende Opgave, men jeg frygter for Provinslivet, som sikkert vil volde mig adskillige Ubehageligheder, jeg er nu engang Københavner med K. Men det ender nok med, at jeg søger og sandsynligvis ogsaa faar det, og hvis det kun blev en Overgangstid, var det heller ikke nogen Ulykke” (Dahl til Munthe 30.1.1919). Sådan kom det nu ikke til at gå. Centralbiblioteket i Odense åbnede først nogle år senere, i 1924, og med H. Hvenegaard Lassen som chef.⁸ På det tidspunkt varetog Svend Dahl en central stilling som biblioteksinspektør i det nye Statens Bibliotekstilsyn. Dahl havde været medlem af det udvalg vedrørende de statsunderstøttede biblioteker, som førte frem til biblioteksloven og oprettelsen af Statens Bibliotekstilsyn i 1920. I et brev nævner han at nyordningen ikke kun drejer sig om økonomi men også om “hele Styreformen m.m.” og han nævner at han, dog forgæves, har forsøgt at få fagbibliotekerne ind under loven, fordi “ogsaa dér er et Omraade, hvor der i høj Grad trænges til ordnede Forhold” (Dahl til Munthe 24.11.1919). Dahl lægger ikke skjul på at han forlod Det Kongelige Bibliotek på grund af utilfredshed med forholdene der. Dahl vil komme til at savne kollegerne, men det opvejes af øget indflydelse: “Det er naturligvis en stor Overgang for mig at komme bort fra K.B.; paa en Maade befandt jeg mig godt der, men Anstalten er stagnerende, og i en underordnet Stilling er der som bekendt kun ringe Muligheder for at gøre noget virkeligt. Den nye Stilling derimod har den Fordel (foruden at være bedre lønnet), at man, hvis man vil og kan, virkelig kan faa Brug for Initiativ og Arbejdskraft og faa en ikke ringe Indflydelse paa Udviklingen” (Dahl til Munthe 29.5.1920). Han havde for lidt indflydelse og for få udfoldelsesmuligheder: “det har altid generet mig paa Det kgl., at man intet fik med Administrationen at gøre, og her i den nye Stilling er man jo midt i Centrum af Begivenhederne, forhandler direkte med Ministeriet o.s.v.” (Dahl til Munthe 5.7.1920). Med tilfredshed konstaterer han at ministeriet bruger det nye tilsyn som konsulent i alle slags biblioteksspørgsmål “hvad Lange i Parentes bemærket ser lidt skævt til” (Dahl til Munthe 5.4.1921).

Muligheden for at påvirke udviklingen i det danske biblioteksvæsen spiller også en afgørende rolle frem mod Svend Dahls næste jobskifte. Dahl afløste i 1925 Sofus Larsen som chef for Universitetsbiblioteket

⁸ Jørgen Thomsen: Odense Centralbibliotek og andre kommunale biblioteker. Torben Nielsen (red): *Odenses bibliotekshistorie*, 1990, s. 113.

Ill. 1 og 2: Wilhelm Munthe (1883-1965). Blev allerede som student tilknyttet Universitetsbiblioteket i Oslo (1903), hvor han var ansatt til han gik på pension i 1953. Han blev cand.philos. 1911 (norsk, historie og latin). I 1920 blev han leder af bibliotekets håndskriftsamling, men overtog kun to år efter stillingen som leder af Universitetsbiblioteket. Munthe var en international anerkendt ekspert i biblioteksbyggeri. I perioden 1947-1951 var han præsident for den internationale biblioteksorganisation IFLA. Tegningen er sendt til Svend Dahl 15. december 1943 som "kvittering" for et portræt af sig selv som Svend Dahl havde sendt.

i København, men overvejelser om det begyndte et par år før. Dahl skriver til Munthe at det må være meget interessant at lede et så stort bibliotek som Universitetsbiblioteket i Oslo, og fortsætter så: "Selv har jeg omtrentlig opgivet at søge nogen tilsvarende Stilling her; naar Larsen gaar om et Par Aar, tror jeg nok, jeg vil nøjes med at være Tilskuer til det Kapløb, som da vil finde Sted. Jeg er naaet til dette Standpunkt, ikke fordi jeg er uden den Ærgerrighed at komme til at lege med blandt dem, der skal bestemme vort Biblioteksvæsens Fremtid, men fordi jeg ikke er tilstrækkelig sikker paa mine Evner til at klare en saa vanskelig og sammensat Post, og fordi – og det er det vigtigste – jeg befinder mig godt, hvor jeg er, og har ikke saa lidt Indflydelse her, ogsaa udenfor Folkebiblioteksområdet, om end mere bag Kulissen, og endelig fordi jeg kun med Sorg vilde opgive mine forskellige private Foretagender" (Dahl til Munthe 18.8.1923). Nu er det så Munthes tur til at yde moralsk opbakning og holde vennen fast på chefambitionerne: "Jeg kan godt forstå at Du helst vil bli i din nuværende stilling og vedbli med alle dine litterære foretagender, som vel vanskelig nogen annen kan fortsætte og holde oppe. Men bevares vel hvor du vilde gjøre nytte som bibliotekschef! Du tviler på dine anlegg for en så sammensatt post. Ja, tviler Du, hvad tror Du så jeg gjorde. Men ingen har alle betingelser. Den ideale bibliotekschef er ikke født endnu – Gudskelov" (Munthe til Dahl 23.8.1923). Helt afvisende er Dahl ikke, men han fremhæver at han vil kende resultatet af arbejdet i bibliotekskommissionen før han tager stilling til om han vil søge når chefstillingen bliver ledig (Dahl til Munthe 29.3.1925). Kommissionen Dahl henviser til er det 'Udvalg til Drøftelse af Forhold vedrørende Statens Biblioteksvæsen' som Undervisningsministeriet nedsatte i 1924. Dahl var medlem af udvalget, og et af de helt store spørgsmål i udvalgsarbejdet var forholdet mellem Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket. At forholdet mellem de to københavnske forskningsbiblioteker var spændingsfyldt, var en kendt sag. Wilhelm Munthe tilskriver det "nedarvet jalousi og mistro mellem bibliotekscheferne" og fortæller at "utlendinger – engelskmen og tyskere – ryster uforstående på hodet når de hører at det er omtrent utelukket å avancere fra det ene bibliotek til det annet i Kjöbenhavn" (Munthe til Dahl 9.9.1921). Bibliotekskommissionen nåede i 1925 til enighed om at gennemføre en fagdeling mellem de to biblioteker, sådan at Det Kongelige Bibliotek blev hovedfagbibliotek for teologi, humaniora og samfundsvidenskab mens Universitetsbiblioteket blev hovedfagbibliotek for medicin og naturvidenskab. Samtidig var der enighed om at indskrænke pligtafleveringen af danske tryksager til Universitetsbiblioteket, mens

Det Kongelige Bibliotek (og Statsbiblioteket) fortsat skulle modtage danske udgivelser i fuld udstrækning. På den baggrund besluttede Svend Dahl sig for at søge stillingen som chef for Universitetsbiblioteket, og det indbragte Dahl denne overstrømmende ros fra Oslo: "Jeg føler mig forvisset om at Du vilde kunne lære oss andre bibliotekschefer i norden så meget. Du vilde ikke være redd for å gå ispissen med nye tiltak og reformer, Du vilde bli en stimulus for biblioteksutviklingen. Vi andre vilde ha øinene på U.B. og søke erfaringer derfra." (Munthe til Dahl 11.9.1925). Da sagen var afgjort svarer Dahl, at Munthe overvurderer ham og at der forestår et stort og slidsomt arbejde med at omforme Universitetsbiblioteket til "naturvidenskabelig Central" (Dahl til Munthe 18.9.1925). I Dahls egen optik blev det arbejde først afsluttet med ibrugtagningen af Universitetsbibliotekets nye bygning på Nørre Fæled i 1938. Ved ibrugtagning af den nye bygning blev Universitetsbiblioteket opdelt i to afdelinger: et humanistisk fagbibliotek på Frue Plads og et læge- og naturvidenskabeligt hovedfagbibliotek på Nørre Allé.

Professionalisering

Professionalisering af de videnskabelige biblioteker og den akademiske bibliotekar er et gennemgående tema i brevene mellem Svend Dahl og Wilhelm Munthe. Ser man på de lange linjer var ét resultat af udviklingen i 1800-tallets videnskabelige biblioteker at bibliotekarjobbet ikke længere blev betragtet som en sinecurepost men som et særskilt fuldtidsjob. Til gengæld blev det et job som omfattede alle slags aktiviteter fra de meget rutineprægede til de mere komplekse. Omkring 1900 kommer der en reaktion herpå med forslag om arbejdsdeling mellem forskellige typer ansatte, og specialisering af opgaver og uddannelser som understøtter dette.⁹ Brevvekslingen afspejler disse udviklingstræk og siger noget om hvordan to markante biblioteksfolk opfattede professionen i starten af 1900-tallet og hvad de så af behov og muligheder at udvikle den.

Emner der behandles i brevene er samlingernes betydning, personalets sammensætning, biblioteksfaglig uddannelse, ledelse og løn, fagets litteratur, bibliotekets forhold til universitetet og internationalt samarbejde.

⁹ C. Minter: Academic library reform and the ideal of the librarian in England, France, and Germany in the long Nineteenth Century. *Library and Information History*, 29, 2013, 19-37.

Svend Dahl og Wilhelm Munthe var begge optaget af *uddannelse* som led i professionalisering af biblioteksprofessionen. Deres primære interesse var uddannelsen af personalet i de videnskabelige biblioteker, men de blev begge involveret i uddannelse af folkebibliotekernes personale. I Danmark besluttede Statens Bogsamlingskomité i 1917 at starte en mere systematisk bibliotekaruddannelse til erstatning for de hidtidige emnemæssigt spredte ugekurser. Svend Dahl fortæller at han er medlem af det udvalg der er nedsat om oprettelse af en biblioteksskole "væsentlig beregnet for Købstædernes Folkebiblioteker." Det er et 3-måneders kursus som man vil forsøge at gøre til et krav for ansættelse i et statsligt eller kommunalt bibliotek. Dahl har accepteret at undervise i bibliografi og håndbogskundskab (Dahl til Munthe 13.12.1917). Efter det første forløb konstaterer Dahl at de tre måneder er for lidt: "fremtidig maa vi have ½ Aar. Man kan nok naa at komme igennem Stoffet, men der bliver alt for lidt Tid til praktiske Øvelser, som jeg anseer som meget vigtige, og som Eleverne ogsaa er særlig ivrige efter." (Dahl til Munthe 16.11.1918). Dahl noterer i øvrigt at det for ham selv har været en udmærket øvelse i at tale og holde foredrag. Dahl blev senere den første leder af Statens Biblioteksskole, som i starten hørte under Statens Bibliotekstilsyn, hvor Dahl var ansat som biblioteksinspektør. Skolen startede i 1920 med et 5-måneders kursus.¹⁰

Som Dahl blev Munthe involveret i uddannelsen af folkebibliotekernes personale. Han underviste i boghistorie ved det kursus som det Deichmanske Bibliotek (folkebiblioteket i Oslo) startede oktober 1919. Ifølge hans rapport til Dahl om forløbet deltog der 14 'damer' i kurset. Den faglige kvalitet var svingende, og "så hyggelig det enn var" priser Munthe sig lykkelig for at Universitetsbiblioteket ikke er tvunget til at rekruttere blandt deltagerne. Nogle af erfaringerne fra dette kursus kunne Munthe dog bruge til et månedskursus for akademiske bibliotekarer i Universitetsbiblioteket, et kursus som han efter megen overtalelse fik overbibliotekar Drolsums tilladelse til at organisere (Munthe til Dahl 2.5.1920).

Det var uddannelsen af det videnskabelige personale i biblioteket, der optog Munthe. I 1919 fremlagdes fra officielt hold forslag til nye universitetseksaminer, og Munthe benyttede lejligheden til at fremsætte et tillæggsforslag om "et praktisk seminar for arkiv-, biblioteks- og museumslære og -teknik, pendant til cand.mag.'ernes pædagogiske

¹⁰ Om biblioteksskolen under Dahls ledelse se M. Iversen: *Bibliotekaruddannelserne i Danmark 1918-1978*, 1982, s. 21-30.

seminar.” Det er et forslag til løsning af det Munthe kalder ‘det vanskelige uddannelsesspørgsmål’. Forslaget er at fast ansættelse ved et arkiv, bibliotek eller museum kræver universitetsseksamen i et relevant fag samt “et under eller efter studietiden gennemgået praktisk-teoretisk 1-årig kursus ved en av samlingerne. De teoretiske forelesningerne holdes ved universitetet og de praktiske øvelser ved henholdsvis Riksarkivet, Universitetsbiblioteket eller et av de store museer” (Munthe til Dahl 2. pinsedag [9.6.] 1919). Forslaget blev ikke til noget, og Munthe fik snart et andet forslag på uddannelsesområdet at forholde sig til.

I 1920 af afgav en departemental bibliotekskomiteé betænkning om en række biblioteksspørgsmål. Betænkningen indeholdt også et kapitel om oprettelse af en norsk biblioteksskole. Munthe anfører at kapitlet er skrevet af Arne Arnesen. Arnesen var leder af det Deichmanske Bibliotek, som drev bibliotekskurser indtil etableringen af en statslig biblioteksskole i Norge i 1939.¹¹ Arnesens kapitel i betænkningen får Munthes pen til at sprutte! Én ting er at forslaget går ud på en obligatorisk biblioteksskole fælles for folke- og forskningsbiblioteker, men forslaget “polemiserer voldsomt mot alle videnskabelige krav til bibliotekarere ved vidensk. biblioteker. Løsrevne citater fra alle kanter skal bevise at dette er noget avleget og direkte skadelig.” Forslaget peger på den amerikanske biblioteksskoles 2-årige kursus som model, og det er Munthe bestemt ikke tilfreds med hvad angår de videnskabelige biblioteker. Der er helt bestemt behov for mere systematisk uddannelse. “Men,” skriver han, “vi vet også at med et personale som ikke har drevet 1 times universitetsstudium, men bare i nogen höst- og vårmåneder har gått på et slikt kursus, kan ingen av våre biblioteker klare sig” (Munthe til Dahl 2.5.1920). Munthe synes forslaget er en hån mod de videnskabelige bibliotekers ansatte, fordi det hviler på den misopfattelse “at biblioteksarbeidet skal være så kjedelig, at hvis vedk. har drevet et videnskapel. studium vil hans interesser henge ved det og han vil forsømme sin biblioteksgjerning” (Munthe til Dahl 2.5.1920). Som det ses er uddannelsesspørgsmålet et helt fundamentalt spørsmål for Munthe. Det drejer sig om de videnskabelige bibliotekers fremtid, og i det lange brev til Dahl formulerer han nogle grundlæggende principper: “Vår opfatning av saken er den: Vi må til vårt arbeide gå så godt rustet som mulig både teoretisk og praktisk. Der må ikke settes noget enten-eller mellem univ.-studium og bibliotekskursus. Vi må finne en form så begge kan gå hånd i hånd. Vi

¹¹ Nils Johan Ringdal: *By, bok og borger. Deichmanske bibliotek gjennom 200 år*, Oslo 1985, s. 184.

önsker ikke nogen embedseksamen obligatorisk, men den bör være et præ under ellers like forhold. Vi trænger våre univkunnskaper 1) for vårt indre biblioteksarbeides skyld 2) for år holde på nivå med et videnskapelig biblioteks særegne publikum og 3) for å kunne holde våre lønninger på höide med den höiere skole, da vi må rekruttere innen samme klasse.” (Munthe til Dahl 2.5.1920). Dahl erklærer sig enig og bemærker at det “overhovedet [er] saare vanskelig at etablere en fælles Skole for vidensk. og Folkebiblioteksfolk” (Dahl til Munthe 29.5.1920). Dahl og Munthe er enige om at der er behov for mere systematisk biblioteks­faglig uddannelse, også i de videnskabelige biblioteker. Men forskningsbiblioteker går på to ben: et biblioteks­fagligt og et videnskabeligt, og styrkelsen af det ene må ikke ske på bekostning af det andet. Dahl og Munthe så tungtvejende saglige grunde til at forfægte dette synspunkt. Men spredte bemærkninger i brevene viser at de også havde øje for at der var tale om en professionsstrategi med afgrænsning mellem folkebiblioteker og forskningsbiblioteker.

Et af de første emner Dahl og Munthe tager op er *personalets sammensætning og løn*. De udveksler oversigter over personale og lønninger. Formålet er gensidig hjælp. Wilhelm Munthe forstiller sig, at det er “indledningen til et skandinavisk vekselbruk. Kan vi ved at henvise til Kg. Bibliotek opnå flere folk, kan I kanske ved at henvise til os få bedre løn, og da vil begge få glede av utvekslingen” (Munthe til Dahl 24.9.1917). Til oversigten fra Det Kongelige Bibliotek anfører Dahl, at “der ikke er megen Plan i den, og i Virkeligheden er Personalet placeret ret tilfældigt uden synderligt Hensyn til den enkeltes særlige Evner og Kvalifikationer” (Dahl til Munthe 19.8.1918), og de to er enige om, at i et moderne professionelt drevet bibliotek bør der arbejdes langt mere planmæssigt med det end tilfældet er.

Med til professionaliseringen af de videnskabelige biblioteker hører efter Dahls og Munthes mening også et opgør med “samlingsmanien.” Et moderne bibliotek der skal betjene en mere og mere specialiseret videnskab, skal have *kurante samlinger* og ikke tynges af store mængder tryksager af efemer betydning. I et brev til Dahl roser Munthe J.C. Kall for i sin bog om Universitetsbiblioteket at give ren besked om bogsamlingsmanien og småtryksraseriet: “Boktrykkerkunsten er ikke lenger hvad den var i gamle dage. Store masser av trykksaker er kun det moderne samfunds ekskrementer og får behandles derefter. Og skulde en forsker ha så god tid og så perverse tilbøiligheter at han vilde gjennomrote disse ekskrementer i håb om å finne et gullkorn, tror man så at en fornuftig efterslekt vil bebreide oss at vi ikke kastet bort plass, penge og

verdifulle menneskeliv på å muliggjøre den slags forskning? Trykkerkunsten skal tjene bibliotekerne, men bibliotekerne skal ikke bli slaver av trykksværtten” (Munthe til Dahl 16.11.1922). Svend Dahl var enig. En af hans kongstanker var at pligtafleveringen til Universitetsbiblioteket i København (og Statsbiblioteket i Aarhus) burde begrænses, og han glæder sig over at det nye fællesråd for de videnskabelige biblioteker har truffet beslutninger som gør det muligt at komme i gang med udrangeringer: “... det er glædeligt saaledes at faa Lov til at muge ud i Augiasstalden; i den sidste Tid har jeg gjort mig en ekstra Fornøjelse af egenhændig at kassere store Masser af Revumelodier og anden Døgnmusik med tilhørende Katalogsedler, som Sofus Larsen i 1910 bad en ung Assistent ved Navn Dahl skrive.” (Dahl til Munthe 18.1.1930).

Med til en profession hører også en *faglitteratur* i form af håndbøger, bibliografier og tidsskrifter. Det var de begge bevidste om, men af de to var det Svend Dahl der ydede mest her, og han bidrog på alle områder. Listen over Svend Dahls indsats som forfatter og redaktør er imponerende lang og skal ikke gentages her.¹² Allerede som 25-årig udgav Dahl *Haandbog i Bibliotekskundskab* (1912). Bogen var skrevet som en elementær faglig håndbog særligt for de videnskabelige bibliotekers personale. Den kom i anden forøgede udgave i 1916, og igen forøget i en tredje udgave 1924-27 med bidrag af Wilhelm Munthe om biblioteksbygninger og om de norske bibliotekers historie. (Stadig med Svend Dahl som redaktør udkom trebindsværket *Nordisk Håndbog i Bibliotekskundskab*; 1957-60). Håndbogen var i mange år den eneste af sin slags, og i brevene nævnes at den blev brugt i bibliotekarundervisningen i både København og Oslo. Også hans bog *Bogens Historie* (1927) blev meget udbredt og blev oversat til en række sprog. Wilhelms Munthes mest substansielle bidrag til den biblioteksfaglige litteratur er nok bogen *American Librarianship from a European angle. An attempt at an examination of policies and activities* (1939). I brevvekslingen kan man følge de tos publicistiske virksomhed og den kollegiale gensidighed der også her gør sig gældende. I brevene er der regelmæssigt bemærkninger om literære planer, som efterfølgende kommenteres, skiftende mellem ros og kritik. Enkelte gange leverer de stof til hinandens publikationer. De sender hinanden de bøger de udgiver, og de hjælper hinanden med at få bøgerne anmeldt eller omtalt i danske og norske aviser.

¹² Bibliografi over Svend Dahls skriftlige arbejder findes i festskriftet *Svend Dahl paa tresaaarsdagen. 1887-24. September-1947, 1947* og i *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteks- väsen*, 50, 1963.

Dahl og Munthe var enige om at *internationalt udsyn og internationale kontakter* hører med til at være professionel i et videnskabeligt bibliotek, og her var Munthe den mest udfarende. Han var optaget af både det nordiske samarbejde og det bredere internationale samarbejde. Samarbejde mellem nordiske forskningsbiblioteker fandtes allerede.¹³ Men Munthe ønsker det udvidet med møder mellem de nordiske landes videnskabelige biblioteker. Han mente, "at det er på tide at vi engang samles om vort egentlige livskald og söker å öke interessen for det" (Munthe til Dahl 26.8.1920). Hans forslag var at holde en kongres, og "H.O. L. [H.O. Lange] holder innledningstalen – det er jo hans force. Du setter det hele i sving – det er din force!" (Munthe til Dahl 2.5.1920). Så nemt gik det ikke, først nogle år senere holdtes der møder på tværs af de nordiske lande.

For Munthe var det primært de personlige kontakter der gav det internationale samarbejde værdi. Efter at have været til international bibliotekskongres i Rom i 1929 skriver han åbenhjertigt til Dahl: "Selvfølgelig var det svindel som faglig diskussionsmöte betraktet," men han havde mange indtryk og ideer med hjem. "Det er jo dette som det personlige samværet og de personlige forbindelser gir i lang höiere grad end de hjemmeskrevne foredrag som egner sig bedst til å leses hjemme." (Munthe til Dahl 16.7.1929). Selv om Dahl har sine personlige forbehold over at deltage den slags møder, er han enig i betydningen af det internationale samarbejde, og han foreslår på et tidspunkt, at de nordiske biblioteker skal tage initiativ til en "Verdens-Boykotning" af det tyske forlag Springer på grund af forlagets ublu prispolitik (Dahl til Munthe 18.11.1932).

For Wilhelm Munthe spillede bibliotekerne i USA en særlig rolle. Allerede i 1919 har han planer: "Det er én tanke som beskæftiger mig mere og mere, nemlig at komme til Amerika og se amerikanske videnskapelige biblioteker. Det som særlig interesserer mig er ikke public libraries, men hvordan de store ældre universitetsbiblioteker har utnyttet publ. libraries' metoder" (Munthe til Dahl 2. pinsedag [9.6.] 1919). Der gik nu mere end ti år før den plan blev realiseret. I 1930 er Munthe på en lang tur til USA, fra Østkyststaterne over Washington til Chicago. Han skriver begejstret hjem om sine mange indtryk og om de biblioteksfolk han mødte. Vel hjemme igen beskriver Munthe hvordan han vil bruge nogle af de amerikanske erfaringer i planlægningen af en tilbygning til

¹³ Se f.eks. brevene fra A.C. Drolsum, Oslo, til kolleger i København og Stockholm, D.B. Spørck 2011.

Universitetsbibliotekets bygning i Oslo, og får dette kølige svar fra Dahl: "Jeg misunder dig at have set de amerikanske Biblioteker paa nærmere Hold; maaske vilde jeg have forholdt mig noget mere kritisk overfor en Del af det amerikanske Biblioteksliv, men paa det tekniske Omraade kan man jo ikke lære nok af dem." (Dahl til Munthe 14.12.1930). Det vil ikke være rimeligt at betegne Wilhelm Munthe som en ukritisk beundrer af amerikanske biblioteksforhold. Allerede i 1920'erne hævdede Munthe – med kritisk brod mod folkebibliotekerne – at amerikansk bibliotekaruddannelse og biblioteksdrift var fagligt overvurderet i Norge.¹⁴ Og da han af Carnegie Corporation blev bedt om at give en vurdering af de amerikanske biblioteker var han meget bevidst om at forholde sig kritisk. Munthe gennemrejste fra september til november 1936 36 amerikanske stater og han fremlagde resultatet i bogen *American Librarianship from a European angle. An attempt at an examination of policies and activities* (udgivet af American Library Association 1939). På et tidspunkt hvor det endnu ikke var afgjort om rapporten bliver udgivet som bog skriver Munthe: "Det bliver spennende om Carnegie vil trykke den. Hvis så, kommer den til å virke som en fyrstikk i en kruttönde. Mange vil bli ærgerlige, men forhåbetlig vil nogen finne at jeg har gjort nytte ved å peke på de svake punkter. Det håber jeg iallfall å ha opnåed, at panegyrikkens dager vil være slutt og en mere nøgtern sammenligning med empiriske forhold vil aflöse den i bibliotekslitteraturen." (Munthe til Dahl 22.5.1938). Da bogen er udkommet beskriver Munthe for Dahl hvordan den er blevet overvejende positivt modtaget i USA, så meget at American Library Association har anbefalet at bogen oversættes til spansk for at få liv i sydamerikansk biblioteksvæsen "som ikke reagerer lenger på de propaganda-eulogier det för er blitt velsignet med." I Norge derimod "er det stillhet blandt folkebibliotekarerne, – enten de nu ærgrer sig, eller de er redd at jeg har udfordret God's own library country" (Munthe til Dahl 15.9.1939).

Mens Wilhelm Munthe udbyggede sine internationale aktiviteter, bl.a. som rådgiver ved biblioteksbyggerier og senere som præsident for den internationale biblioteksorganisation IFLA, rejste Svend Dahl ikke gerne. Han er, siger han et "Hverdagsmenneske," hvis styrke er det stadige, jævne arbejde, mens Munthe først og fremmest er et "Festdagsmenneske" (Dahl til Munthe 7.10.1937). Det betyder dog ikke at Dahl er en hjemmefødning, han arbejder med det internationale på en anden måde end Munthe. Dahl beskriver hvordan han selv har

¹⁴ Ringdal, 1985, s. 144

været med til at lave den franske og den tyske udgave af sin bog *Bogens Historie*, og han opfordrer Munthe til at få nogle af sine arbejder ud på europæiske hovedsprog. I 1930 beskriver han hvordan han har forhandlet med forlæggere og amerikanske biblioteksfolk om udgivelse af et internationalt bibliotekstidsskrift med ham selv som redaktør (Dahl til Munthe 6.10.1930). Det projekt blev dog først realiseret tyve år senere med udgivelsen af tidsskriftet *Libri*.¹⁵

En afgørende forudsætning for professionalisering af bibliotekerne var for både Dahl og Munthe *selvstændiggørelse af bibliotekerne*, dvs. at de frigøres fra det universitet de hidtil havde været en del af. For Universitetsbiblioteket i København indgik dette som et emne i den bibliotekskommission, der afgav betænkning i 1927. Svend Dahl fortæller i et brev om universitetets behandling af kommissionens forslag: "Universitetet behandler f. T. i et Udvalg Kommissionsbetænkningen og vil afgive Svar meget snart. Man accepterer baade Fagdelingen og Universitetsbibliotekets Frigørelse fra Universitetet som naturlige efter de nuværende Forhold. Jeg kan ikke bestride, at det vil være en Fordel at blive selvstændig, skønt Universitetet har været yderst velvilligt overfor Biblioteket og mig personlig. Men det er jo dog et Omsvøb at skulle have næsten alle Sager gennem Konsistorium, og jeg tror, vi lettere vil kunne faa vort Budget forbedret, naar vi ikke mere bliver Led af det mægtige Universitetsbudget. For resten tror jeg ogsaa, at Universitetet selv vil staa sig ved Adskillelsen." (Dahl til Munthe 9.5.1927). Københavns Universitet accepterede forslaget og med virkning fra 1930 fik Universitetsbiblioteket status som selvstændig statsinstitution direkte under Undervisningsministeriet, på linje med Det Kongelige Bibliotek og Statsbiblioteket i Aarhus.¹⁶ Svend Dahl videreførte sin effektiviseringslinje da han i 1943 blev chef for Det Kongelige Bibliotek og med titel af rigsbibliotekar fik et overordnet ansvar også for Universitetsbiblioteket i København. Dahl havde i allerede i 1938 nævnt for Munthe at Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket (specielt dets humanistiske afdeling) burde "sammendrages" (Dahl til Munthe 17.7.1938). Munthes svar var at en sammenlægning vil fjerne "småkjevl og konkurrencevrøvl" (Munthe til Dahl 22.7.1938).

I Oslo forsøgte Wilhelm Munthe også at 'frigøre' biblioteket fra universitetet. I 1925 fremlagde han en udredning om Universitetsbiblio-

¹⁵ Svend Larsen: *Libri: The Early Years*, *Libri. International Journal of Libraries and Information Services*, 50, 2000, s 70.

¹⁶ Ejvind Slottved: *Da Københavns Universitet sagde farvel til Universitetsbiblioteket. Bibliotekshistorie*, 10, 2012, 28-47.

tekets adskillelse fra universitetet. Udredningen fremkom som trykt skift med titel *Universitetsbibliotekets overgang til selvstendig Riksbibliotek. Utredning afgitt til det akademiske kollegium av overbibliotekaren*. De argumenter Munthe fremlægger her er helt parallelle til de argumenter Dahl brugte. Et selvstændigt bibliotek vil have nemmere ved at få bedre budget end et bibliotek som indgår som 52. budgetpost på universitetets budget, og bedre biblioteksbudget må også universitetet være interesseret i. Dertil kommer at tydeliggørelsen af at biblioteket er et nationalbibliotek er vigtig i det internationale samarbejde (f.eks. i relation til bytteforbindelser). Et særskilt argument for Munthe er at navnet 'Riksbiblioteket' vil tilfredsstille nationalfølelsen.¹⁷ I Oslo gik det ikke så glat som i København. Der var modstand blandt universitetslærerne og Munthe følte sig ret isoleret (Munthe til Dahl 11.9.1925). Han søger hjælp hos kollegaen i København. Han beder Dahl om en kopi af den udtalelse fra Københavns Universitet, hvor universitetet accepterer udskillelsen af Universitetsbiblioteket (Munthe til Dahl 23.5.1927), og da universitetsledelsen sender en gruppe professorer til København for at se på forholdene der, beder han Dahl om at være opmærksom på hvordan situationen præsenteres for dem (Munthe til Dahl 27.2.1930). Dahl svarer straks positivt (Dahl til Munthe 28.2.1930), men lige meget hjalp det. Den løsning Munthe ønskede blev ikke gennemført. I 1990'erne påbegyndtes en adskillelse af nationalbiblioteksfunktioner og universitetsbiblioteksfunktioner med oprettelse af Nasjonalbiblioteket som selvstændig institution og Universitetsbiblioteket som del af Universitetet i Oslo.

'Frisættelsen' af bibliotekerne så de blev selvstændige med eget budget direkte under et ministerium var for både Dahl og Munthe et led i deres biblioteksprogram. Senere forskning der har beskæftiget sig med periodens bibliotekshistorie, har set selvstændiggørelsen af bibliotekerne sådan at bibliotekerne fjernede sig fra en vigtig brugergruppe, forskerne, og dermed påvirkede forskernes arbejdsvilkår negativt.¹⁸ Sådan så Dahl og Munthe slet ikke på det. For dem var selvstændiggørelsen en forudsætning for en tidssvarende og sammenhængende biblioteksservice og for rationel udnyttelse af ressourcerne. Det var for dem et led i professionaliseringen.

¹⁷ *Universitetsbibliotekets overgang til selvstendig Riksbibliotek. Utredning afgitt til det akademiske kollegium av overbibliotekaren*, 1925, s. 14-15.

¹⁸ Andrew Abbott: *Library research infrastructure for humanistic and social scientific scholarship in the Twentieth Century*. C. Camic, N. Gross, M. Lamont (eds): *Social knowledge in the making*, Chicago 2011, 43-87.

'En ny slekt av biblioteksmenn'

I 1921 førte den norske avis Morgenbladet en kampanje for at få et Ibsen-manuskript overført fra Det Kongelige Bibliotek til Universitetsbiblioteket i Oslo. Det Kongelige Biblioteks chef H.O. Lange avviste brysk kravet med det korte svar: "Her er det og her bliver det!." Det svar fandt Wilhelm Munthe både uhøfligt og ufornuftigt. Alligevel skriver han et indlæg til avisen, hvor han prøver at glatte ud, og indlægget sender han i kopi til Dahl med en længere redegørelse for forløbet (Munthe til Dahl 9.9.1921). Nogle år senere foreslår Munthe et bytte af materialer mellem Universitetsbiblioteket i Oslo og Universitetsbiblioteket i København. "Skulle ikke den nye slekt av biblioteksmenn se fordomsfriere på slikt?" spørger han (Munthe til Dahl 4.5.1927). Da materialerne sendes til Norge glæder Dahl sig over at "den sunde Fornuft" har fået lov at råde (Dahl til Munthe 11.12.1929).

Det var selvbilledet: Munthe og Dahl så sig som medlemmer af en ny generation som kunne og skulle gøre tingene anderledes end forgængerne, rationelt og fri af overleverede traditioner. I brevene støtter de hinanden i det, de prøver argumenter af, de udveksler information og giver opmuntring når der er behov for det. Det er tydeligt at brevvekslingen er mest intens i de år hvor de to kæmpede sig frem til centrale stillinger og til markante positioner i professionen. I 1952 gik Svend Dahl af som rigsbibliotekar og i oktober 1953 faldt Wilhelm Munthe for aldersgrænsen. Et halvt år før skriver han til Dahl: "Når jeg nu ser på dette lange brevet, synes jeg nok at der er blitt litt for megen oppregning av begivenheter og ikke så meget av tankeutveksling som i gamle dager" (Munthe til Dahl 26.2.1953). Det blev det sidste brev imellem dem. De havde ikke længere brug for hinanden som kolleger.

SUMMARY

SVEND LARSEN: *Kindred souls. Svend Dahl and Wilhelm Munthe on the professionalisation of academic librarianship*

Svend Dahl (1887–1963) and Wilhelm Munthe (1883–1965) were prominent figures in Scandinavian and international librarianship in the first part of the 20th Century. From 1922–1953, Munthe was head of Oslo University Library which was also Norwegian national library. Internationally, he is known as the author of *American Librarianship from a European angle. An attempt at an examination of policies and activities* (1939) and as president of the international library federation IFLA (1947–1951). Svend Dahl was head of Copenhagen University Library 1925–1943 and head of the Royal Library and national librarian 1943–1952. Internationally, he is known for his many publications such as the *History of the Book* (Danish, English, French, German, Spanish and Swedish editions). Dahl and Munthe exchanged just under 200 letters between 1916 and 1953. These letters reveal their views concerning academic librarianship and the need and the ways to professionalise it. In the exchange of letters, the two men also discussed other topics, such as education, internationalisation, and the separation of library and university.

